

Setembre cultural | | Actualitzat el 21/06/2023 a les 07:00

Uxue Alberdi: «Les violències construeixen el lloc de l'oprimit i del qui té poder perquè com a dones naturalitzem que el nostre lloc és inferior»

El llibre d'Uxue Alberdi també parla sobre com s'ha vestit els cossos i les veus dels homes amb autoritat, mentre que els de les dones se'ls ha limitat | L'autora considera que el patriarcat no és qüestió de dones i homes, sinó que és un sistema complex, materialista, econòmic i ideològic, que travessa a tots i totes

Uxue Alberdi, amb un exemplar d'"Revers. Testimonis de dones bertsolaris", traducció al català d'una obra que ha Euskal Herria ha estat tot un fenomen en el món bertsolari | Núria Segura Insa

Uxue Alberdi Estibaritz (Elgoibar, Euskal Herria, 1984), bertsolari i escriptora, és una de les principals autores de la literatura basca actual amb obres que combinen la literatura, assaig, poesia, lletres musicals i articles d'opinió. El 2020 va guanyar el Premi Euskadi d'Assaig amb el llibre *Kontrakto eztaaritik* (Editorial Susa, 2019), la versió en basc de *Revers. Testimonis de dones bertsolaris* (Editorial Pol-len, abril 2023). En aquesta obra entrevista a quinze noies bertsolaris per desgranar com opera el masclisme en aquest món.

Ets bertsolari, la teva experiència és la que t'ha portat a escriure el llibre?

No és només la meva experiència, també la de les companyes bertsolaris. El llibre neix arran d'una xerrada que vaig oferir sobre bertsolarisme i gènere. En aquell moment, estava treballant sobre com es vesteixen o es despullen els cossos d'autoritat; així com de la veu i la lectura que se'n fa d'ella en el meu cos.

En quin sentit?

M'he adonat que, tant amb la meva experiència com a bertsolari com escoltant les meves companyes, el problema més gran a l'hora d'ubicar-nos en aquest món no era tècnic o de no saber què dir o com dir-ho, sinó de posicionament, és a dir, el lloc que ocupem dins la bertsolaritza i l'esfera pública.

Quina ha estat la metodologia del llibre?

Parteix d'aquesta xerrada i, arran d'això, vaig indagar més. Llavors vaig entrevistar a quinze companyes per contraposar les seves respostes amb la teoria feminista en altres àmbits, especialment la literatura i l'art, per veure si la reflexió d'altres dones em servia per explicar el nostre món. La meva feina va ser posar l'oïda, escoltar les vivències i els testimonis per identificar els mecanismes d'opressió, anomenar-los i dibuixar en un mapa l'opressió patriarcal, que opera moltes vegades sense adonar-nos perquè ho tenim naturalitzat.

Un dels punts que poses sobre la taula és que existeix la creença que hi ha temes que són més de dones i altres d'homes a l'hora de cantar els bertsos.

La lectura de la veu és la lectura del cos. Quan puja una bertsolari sobre l'escenari, abans que les seves idees, està el seu cos, que està llegit en un sistema de gènere i racial. El llibre comença amb una pregunta que em va fer l'artista Itziar Okariz: «Com es pot arribar al bertso des d'un cos de dona?».

I com es pot?

Ella, per primera vegada, em va dibuixar la distància que hi ha entre el bertso i les dones. Llavors, vaig començar a posar paraules a aquesta distància que jo sentia. No només són les persones llegides com a dones, sinó que també hi ha subcategories: les grasses, no hetero, negres? La paraula no ens pertany. Aquesta és de l'home CIS, blanc, hetero, de classe mitjana/alta. Les veus que es distancien d'aquests cossos són llegides d'una altra manera.

Això fa que en el món bertsolari la dona sigui jutjada constantment?

No només al món dels bertsolaris, sinó en tots els àmbits. No està ni pel darrere ni pel davant d'altres disciplines artístiques com la música, la literatura o el teatre. Fins i tot, en el dia a dia, els nostres cossos i veus pateixen aquests mecanismes. La meva intenció era que a partir del món de la bertsolaritza, un microcosmos que entenc molt bé, anar més enllà i explicar l'opressió que pateix la dona i la seva veu pública, en general, des d'una reunió a l'escola, en un grup de militància o a la feina.

Creus que més dones es poden sentir identificades?

Des de la publicació del llibre, ens han escrit dones d'àmbits molt diferents: bomberes, professores d'universitat, remeres, ciclistes, actrius, cantants, periodistes? Ens diuen que, això, és el que els hi passa a les seves feines. El llibre dibuixa allò que s'anomena com a dona i com es construeix a través de constructes aquest ésser humà universal al qual se l'ha limitat. Això ens porta a com s'ha construït l'home i els mecanismes que han dotat aquest cos i veu d'autoritat.

Uxue Alberdi en un moment de l'entrevista Foto: Núria Segura Insa

Quines conseqüències té?

Quan ens posem davant d'un micròfon, ens han venut el conte que si controles la tècnica, ets bona bertsolari, periodista o fent la teva feina i, per tant, que tens les mateixes oportunitats i estàs en igualtat. És mentida. Ens hem adonat que, encara que la nostra tècnica fos la mateixa, treballéssim el mateix o el doble que els nostres companys homes, els nostres cossos i veus no arribaven a aquest cos universal del bertsolari.

En conseqüència, les dones han de lluitar el doble?

El punt de sortida no és el mateix i has d'arribar a una credibilitat, que has de demostrar. Maialen Lujanbio, l'única dona que ha guanyat el Campionat Nacional de Bertsolaris del País Basc, comentava que has de demostrar fins a tres vegades: primer que per ser dona ho fas força bé; després, et diuen que ets una de les millors entre les dones; finalment, arribes a bona bertsolari. Per ser dona tens dos esglaons previs que els homes no tenen.

Uns prejudicis que posen barreres a les dones.

Quan pensem en un bertsolari, un escriptor o un geni, ens ve un home al cap. El llibre tracta sobre la distància i els prejudicis que fan que la nostra veu no tingui el mateix pes que la dels homes. Per exemple, diuen que no tenim humor, com a molt, ironia, ja que no fem tanta gràcia. La nostra veu molesta i no es pren per universal com cap experiència femenina. Quan parlem del dolor o la por és un testimoni masculí el que agafem com a reflexió universal. La veu masculina ens representa a tots, però no la femenina. Les dones llegim literatura escrita per homes i dones, però molts homes només llegeixen l'escriptura per homes. El mateix amb els bertsolaris, les dones anem tant a actuacions de dones com d'homes, però molts homes, no.

Com us afecta això a l'hora de cantar?

Això ho aprenen els nens i nenes des de petits: els temes masculins són de tots i els femenins, només de nenes. Llavors, per tot això, el que tu cantes sembla que representa només a la meitat de l'audiència i el que ells canten, a tothom. Aleshores, els seus temes es converteixen en universals i tenen més importància. Si se'ns pregunta sobre aquests temes i no en saps, ets una ignorant, però si ells no saben sobre altres coses considerades femenines no apel·la a la seva ignorància.

Tal com narres al llibre, sorprèn amb la inseguretat que elles pugen a l'escenari en comparació als seus col·legues homes.

Estàs habitant un terreny que, a priori, no et pertany. L'àmbit públic no és nostre. A les dones se'ns ha educat per ser discretes, no cridar l'atenció i si ho fem és perquè som excepcionals. En els barris negres, les mares els deien als fills: heu de ser excepcionals, ja que, per arribar a algun lloc, la vostra credibilitat va per sota i, per això, heu de ser impecables perquè us prenguin seriosament. A les dones ens passa una mica el mateix.

«La lectura de la veu és la lectura del cos. Quan puja una bertsolari sobre l'escenari, abans que les seves idees, està el seu cos, que està llegit en un sistema de gènere i racial»

I quin és el terreny de les dones?

Se'ns educa per ser afectuoses, cuidadores, discretes i no per destacar, és a dir, no per prendre la veu, donar la nostra opinió, debatre o discutir. Quan ets bertsolari o escriptora, has d'agafar la paraula, per la qual cosa, poses la teva opinió en una plaça pública. Això implica que has de dialogar amb una altra gent i que rebràs crítiques, sovint, més severes que la dels homes. Llavors, una dona abans de saltar a l'esfera pública, s'ho pensa. Això, ens passa en tots els àmbits, fins i tot, quan anem al carrer ens pensem com vestir-nos.

Precisament, la forma de vestir-se és un dels punts que abordes en el llibre acord a la imatge que vols donar quan cantes.

Sí, passa en tots els àmbits. Si volem que ens prenguin de debò i que es fixin en la nostra paraula i intel·ligència, diluïm la feminitat perquè ens resta credibilitat. Quan caminem pel carrer, prenem mesures de protecció perquè no ens agredeixin. Al contrari, també, hi ha situacions que ens feminitzem perquè ens prenguin en compte. Segons com volem que ens llegeixin, regulem la nostra manera de caminar, de moure'ns, de parlar i de callar.

Com ha de ser la dona?

Ha de ser intel·ligent, però no més que un home; graciosa, sense ser frívola; segura, però no arrogant; seductora, però no puta. Llavors la dona pública està constantment mesurant com se li està llegint. Se'ns ha educat així, des del pati de l'escola, que no ens pertanyia, a qualsevol debat. L'enuig o la ràbia tampoc són per a nosaltres. Ens pertany la por i la cura.

Uxue Alberdi: «El llibre és una revisió de la nostra casa com un acte amorós perquè la bersolaritza ens importa» Foto: Núria Segura Insa

Què és el que més t'ha impactat d'escriure el llibre?

Veure-ho tot junt. És un llibre que ens podem sentir identificades les persones que hem patit opressió pel nostre sexe, raça, orientació sexual o idioma no hegemònic. Les testimonis relaten agressions que, moltes vegades, semblen anecdòtiques i no ho són. Quan veus aquestes vivències t'adones que aquests mecanismes no operen de manera separada. Crec que el que impacta és la violència que vivim per no habitar un cos hegemònic i com condiciona la nostra imaginació, forma de pensar, moure'ns, opcions d'exercir una disciplina, de fer humor? Afecta en tot. Es tracta de capgirar aquest mitjà de la naturalitat.

De fet, en el llibre relates moltes formes de violència cap a la dona que venen des dels seus propis companys bertsolaris o el públic.

Ser dona és això. La tesi del llibre és que hi ha un sistema que produeix homes i dones com a constructes socials i materials. Llavors aquestes categories s'han de diferenciar i es diferencien a través de les violències. Aquestes construeixen el lloc de l'oprimit i del qui té poder perquè tu, com a dona, naturalitzis que el teu lloc és inferior. No parlem d'un agressor que ve de fora o és un desconegut, sinó dels homes que tenim el costat, cantem, ens divertim, lluitem i estimem. El món bertsolari funciona com una família, realment, et sents acompanyada, però no hi ha cap teulada que aixoplugui de la mateixa manera a totes les persones que hi són sota.

Com fer front a aquesta violència que ve dels mateixos companys?

El llibre pot ser una eina per escombrar la casa i fer-nos pensar sobre les relacions de parella, grups d'amics, de feina o de militància. No es tracta de pintar qui són els bons o els dolents, però què passa quan l'amor i la violència no es poden separar del tot? L'amor ha de passar per la

desidealització, si no, no és amor. El llibre és una revisió de la nostra casa com un acte amorós perquè la bersolaritza ens importa.

Com creus que se senten els homes que ocupen aquest rol de poder?

Els costa molt percebre el seu propi gènere. Totes les dones que hem ocupat alguna cadira a l'espai públic, ens hem preguntat si ens truquen perquè ens volen escoltar o per omplir la quota femenina. Això als homes no s'ho pregunten. Gaudeixen i aprofiten els privilegis del seu gènere. Ara bé, com que és quelcom universal, no ho senten. Nosaltres tampoc sentim la blanquitud, en canvi, una persona racialitzada sap perfectament que vol dir no ser blanc.

«No parlem d'un agressor que ve de fora o és un desconegut, sinó dels homes que tenim el costat, cantem, ens divertim, lluitem i estimem»

El moment més dur del llibre és el relat d'una bertsolari agredida sexualment i que la justícia archiva la causa. No existeix la justícia per a les dones?

Per això, parlem tant de la justícia feminista, ja que, moltes vegades, el sistema judicial perpetua les relacions de poder. És important fer una revisió crítica de totes aquestes categories i, també, de la de justícia. Per a nosaltres era molt rellevant, també, no jerarquitzar les violències, els masclismes i els micromasclismes són part del mateix sistema. Unes coses passen perquè les altres també succeeixen. Són un conjunt. Ens preocupa que s'ha naturalitzat tant la violència que molts cops no és identificable.

Parlem d'un sistema masclista que funciona com un tot

La violació és una eina d'opressió cap a totes les dones, no només les violades. S'utilitza per domesticar i mantenir a ratlla els cossos identificats com a dones. També, ho són altres mecanismes com el paternalisme, la infantilització o la sexualització. Això té implicacions molt severes en allò que podem o no podem fer, pensar o imaginar. És clau identificar els mecanismes d'opressió contra la veu i els cossos públics de la dona; però també els mecanismes invisibles que doten de poder i autoritat als cossos d'home. Les aliances feministes són subversives, però les masculines són invisibles i s'exerceixen tot el temps.

Com?

Homes que només retuiten altres homes; escriptors que només recomanen a altres escriptors; lectors que llegeixen només escriptors homes; els homes que només surten de festa amb homes; i els homes que només fan música amb homes. No vol dir que això sigui el pa de cada dia, però senten que poden tenir una experiència plena sense la necessitat de l'altra meitat del món.

Uxue Alberdi: «És una idea una mica revolucionària i gens casual que aquest despertar feminista s'hagi donat des d'un idioma no hegemònic i una pràctica com la bertsolaritza» Foto: Núria Segura Insa

Heu creat aquest moviment feminista dins dels bertsolaris. Com funciona?

Formem part de l'Associació d'Amics del Bertsolarisme, en la qual som milers de socis i sòcies. Dins d'aquesta, hem articulat una xarxa feminista. Fem trobades de dones bertsolaris, hem creat una escola d'empoderament, generem articles, tesis, llibres i xerrades al respecte o hem construït espais on podem cantar, pensar i actuar juntes com Ez da kasualitatea, que es va iniciar fa 14 anys i porta unes 400 actuacions. A Euskadi, el llibre es va publicar fa quatre anys i hi ha coses que han quedat obsoletes. Per exemple, el moviment lèsbic ha agafat molta força i ara s'organitza la senyora Txapela, una competició feminista, amistosa, rebel de dones i de no homes.

Hi ha dones que no s'han unit a aquest moviment. Per què no s'han arribat a integrar?

El patriarcat no és qüestió de dones i homes, sinó que és un sistema complex, materialista, econòmic i ideològic, que ens travessa a tots i totes mitjançant els nostres cossos. També hi ha dones masclistes, que no és una ideologia, sinó una pràctica intrínseca apresada que es pot desaprendre. Simone de Beauvoir deia «l'opressor no seria tan fort si no tingués còmplices entre els oprimits».

Per tant, el masclisme també estaria dins de moltes dones?

En totes les lluites, sempre hi haurà cossos que s'articulin entorn del poder, que naturalitzen el sistema i el donen per bo. A més, el feminisme és un moviment radical en el sentit que va a l'arrel. Això significa posar-se davant del mirall, de les teves contradiccions, revisar-te i pensar sobre la violència que perpetues. Com estàs exercint el poder quan tens aquest capital cultural, social i econòmic que havies anhelat? Què fas amb les eines acumulades en un sentit meritocràtic i sense que t'ho hagi curren? Al sistema patriarcal, li hem d'unir el capitalista. Són diversos sistemes de valors i idees que s'atrevesen completament. Després, el despertar feminista no li

neix a tothom de la mateixa manera i moment.

En quin sentit?

Al llibre veiem bertsolaris que arriben al feminisme arran de patir una violència i d'altres que aquest els ha servit per adonar-se de les violències que havien patit. Així doncs, el feminisme és l'eina que els ha fet veure que, això que era natural i normal, ha estat violent i han sobreviscut amb l'elaboració de mecanismes de supervivència.

Com posar punt final al masclisme dins del món bertsolari?

Això només ho podem fer lluitant, articulant-nos, unint-nos, actuant i movent-nos juntes, com estem fent ara. També és important respectar-nos i compartir idees, eines o fer les crítiques pertinents. En resum, escombrant casa nostra.

Narres situacions extrapolables a altres àmbits. Com frenar el masclisme?

M'agradaria que el llibre fos una eina per emprar en altres contextos. És una idea una mica revolucionària i gens casual que aquest despertar feminista s'hagi donat des d'un idioma no hegemònic i una pràctica com la bertsolaritza, que no té homòleg espanyol o francès, per la qual cosa s'ha desprestigiada per ser tradicional i folklòrica. A vegades, algunes realitats es veuen millor des dels marges. En aquest sentit, des del marge cultural de la bertsolaritza es pot analitzar i fer llum sobre com funcionen els mecanismes d'opressió i poder, que operen en qualsevol àmbit i idioma del món.